

บทที่ 2

แนวความคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

ในงานวิจัยเรื่อง การสร้างฐานอำนาจทางการเมืองของกลุ่มการเมืองในการเมืองท้องถิ่น : ศึกษาเฉพาะกรณี “กลุ่มสันติธรรม” ในเทศบาลเมืองนครปฐม นั้นผู้วิจัยได้ใช้แนวความคิดดังต่อไปนี้ เพื่อให้สามารถทำความเข้าใจเนื้อหาของการวิจัยครั้งนี้ ได้ชัดเจนยิ่งขึ้น

1. แนวความคิดเกี่ยวกับพรรคการเมือง
2. แนวความคิดเกี่ยวกับระบบอุปถัมภ์
3. แนวความคิดเกี่ยวกับการสร้างฐานอำนาจทางการเมือง
4. แนวความคิดเกี่ยวกับการแลกเปลี่ยนผลประโยชน์

แนวความคิดเกี่ยวกับพรรคการเมือง

พรรคการเมืองเป็นสถาบันทางการเมืองที่ขาดไม่ได้ในระบอบประชาธิปไตย หัวใจของระบอบประชาธิปไตยคือ การให้ประชาชนสามารถมีส่วนร่วมในการกำหนดการจัดสรรทรัพยากรและผลประโยชน์ในสังคมอย่างมีแบบแผนในสภาพสังคมปัจจุบันที่มีความหลากหลายและสลับซับซ้อนตลอดจนมีขนาดใหญ่ ประชาชนไม่สามารถที่จะเข้าไปมีส่วนร่วมโดยตรงในกระบวนการจัดสรรทรัพยากรและผลประโยชน์ ดังนั้นการมีตัวแทนของประชาชนเพื่อทำหน้าที่ดังกล่าวจึงเป็นสิ่งจำเป็นในระบอบประชาธิปไตย การได้มาซึ่งตัวแทนของประชาชนกระทำโดยวิธีการเลือกตั้งที่มีลักษณะเปิดและมีการแข่งขัน ในความเป็นจริงพบว่าพรรคการเมืองเป็นสถาบันทางการเมืองเดียวที่เข้ามามีบทบาทในการเลือกตั้ง เพื่อทำหน้าที่แทนประชาชนในการบริหารประเทศ ฉะนั้นอาจกล่าวได้ว่าพรรคการเมืองเป็นกลไกที่ทำให้ประชาธิปไตยปรากฏ ขึ้นจริงในระบบการเมือง¹

¹ กนก วงษ์ตระหง่าน , พรรคการเมืองไทย (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย , 2536) , หน้า 6-7 .

พรรคการเมืองตรงกับภาษาอังกฤษว่า “ Political Party ” และภาษาฝรั่งเศสเรียกว่า “ Parti Politique ” ซึ่งเป็นคำที่มีรากศัพท์มาจากภาษาละติน คำว่า “ pars ” ซึ่งแปลตรงตัวว่า “ ส่วน ” ฉะนั้นพรรคการเมืองจึงหมายความว่า ส่วนของราษฎรหรือการที่แบ่งแยกออกไปเป็นส่วนๆ (กลุ่ม) ตามความคิดเห็นหรือประโยชน์ได้เสียในทางการเมือง²

อย่างไรก็ตามการศึกษาความหมายและลักษณะของพรรคการเมืองเป็นเรื่องยุ่งยากพอสมควรเพราะมีผู้ให้ความหมายของพรรคการเมืองโดยสร้างเป็นคำนิยามไว้ต่างกัน ดังนั้นเพื่อให้เกิดความเข้าใจพรรคการเมืองตรงกันควรจะได้วิเคราะห์ความหมายและลักษณะของพรรคการเมืองโดยนำทัศนะของนักรัฐศาสตร์มาวินิจฉัยวิเคราะห์และประมวลเข้ากันเพื่อให้ทราบความหมายที่ครอบคลุมลักษณะสำคัญต่างๆของพรรคการเมืองโดยสังเขป นักรัฐศาสตร์ที่อธิบายพรรคการเมืองที่แตกต่างกันได้แก่

วิลเลียม กู๊ดแมน (William Goodman) ให้ความหมายว่าพรรคการเมืองคือองค์กรซึ่งสมาชิกเข้าร่วมกันโดยมีวัตถุประสงค์ ที่เปิดเผยเพื่อชนะการเลือกตั้ง ซึ่งจะทำให้มีอำนาจในการปกครองสามารถใช้อิทธิพลมีผลประโยชน์และได้รับประโยชน์จากการใช้อำนาจหน้าที่³

วิลเลียม ชาร์มเบอร์ (William Chamber) ให้คำจำกัดความพรรคการเมืองว่าพรรคการเมืองเป็นการรวมตัวทางสังคมที่มีความเข้มแข็งเพื่อแสวงหาคำแหน่งและอำนาจในการปกครองโดยมีโครงสร้างหรือการจัดองค์กรที่เชื่อมผู้นำซึ่งเป็นศูนย์กลางของการปกครองกับกลุ่มประชาชนที่สนับสนุนทางการเมืองในท้องถิ่นและภายในพรรคมีการสร้างสัญลักษณ์และความจงรักภักดีร่วมกัน⁴

² หยุด แสงอุทัย , พรรคการเมือง (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์พิมพ์มณฑล , 2517) , หน้า 54.

³ William Goodman , The Two - Party System in the United States (Princeton : D. Von Nostrand Company , Inc , 1956) , p.6.

⁴ Richard L. Kolbe , American Political Parties an uncertain future (New York : Harper & Row , Publishers , 1985) , p.1.

โรเบิร์ต มิเชล (Robert Michels) อธิบายว่าพรรคการเมืองคือ องค์การทางการเมืองที่ประกอบด้วยสมาชิกที่มีผลประโยชน์หรือเจตนารมณ์ร่วมกัน เพื่อต่อสู้หรือแข่งขันให้ได้มาซึ่งอำนาจภายใต้การนำของสมาชิกส่วนน้อยที่เป็นผู้นำ⁵

⁶ สุขุม นวลสกุล ได้ให้คำนิยามของพรรคการเมืองไว้ว่า พรรคการเมืองคือ ที่รวมของกลุ่มบุคคลที่มีแนวความคิดทางการเมือง สังคมและเศรษฐกิจคล้ายคลึงกัน รวมทั้งเพื่อจุดประสงค์ที่จะส่งบุคคลเข้ารับเลือกตั้งเพื่อให้ได้เป็นเสียงข้างมากในสภา เพื่อมีโอกาสจัดตั้งรัฐบาลและบริหารประเทศตามนโยบายที่สอดคล้องกับอุดมการณ์ของกลุ่ม⁶

โกสินทร์ วงศ์สุวรรณ ให้ความหมายของพรรคการเมืองว่าพรรคการเมือง หมายถึง กลุ่มคนที่มีความคิดความอ่านต้องตรงกัน มีความต้องการที่จะเข้ามาบริหารประเทศเพื่อให้บรรลุผลตามอุดมการณ์และผลประโยชน์ของตน⁷

จากนิยามพรรคการเมืองข้างต้น สามารถสรุปลักษณะของพรรคการเมืองได้ดังต่อไปนี้⁸

1. พรรคการเมืองเป็นสมาคมที่สมาชิกรวมตัวกันอย่างอิสระ ซึ่งลักษณะการรวมตัวอย่างเป็น อิสระนี้ยังสามารถแบ่งออกได้เป็น 2 ประเภทคือ

1.1 พรรคการเมืองเป็นกลุ่มที่มีสถานภาพพิเศษทางกฎหมายคือ เป็นกลุ่มที่ไม่ผิดกฎหมายเพราะกฎหมายและรัฐธรรมนูญไม่ได้ห้ามไว้ว่าไม่ ให้มีการรวมกลุ่มทางการเมือง แต่ในขณะที่เดียวกันกฎหมายก็ไม่ได้อนุญาตให้มี

⁵ Robert Michels , Political Parties : A Sociological Study of The Oligarchical Tendencies of Modern Political Parties (New York ; The Free Press , 1962) , pp. 333-334.

⁶ สุขุม นวลสกุล และวิศิษฐ์ ทวีเศรษฐ , การเมืองและการปกครองไทย (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง , 2535) , หน้า 215 .

⁷ โกสินทร์ วงศ์สุวรรณ และนรนิติ เศรษฐบุตร , พรรคการเมือง (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ , 2521) , หน้า 2 .

⁸ เรื่องเดียวกัน , หน้า 4-6.

การรวมกลุ่มทางการเมือง ดังนั้นพรรคการเมืองจึงอยู่นอกกฎหมายแต่ไม่ได้ผิดกฎหมาย

1.2 เป็นกลุ่มที่สมาชิกมีส่วนร่วมหรือบทบาทโดยตรงกับกลุ่มซึ่งไม่ครอบคลุมถึงกลุ่มคนที่สนับสนุนพรรคเพียงการออกคะแนนเสียงเลือกตั้งผู้สมัครของพรรค

2. พรรคการเมืองเป็นองค์กรที่สมาชิกเข้าร่วมกัน โดยอาศัยระเบียบวินัยและความจงรักภักดีร่วมกัน

3. พรรคการเมืองเป็นองค์กรที่มีการสร้างกลไกที่สมบูรณ์และสลับซับซ้อนเพื่อทำหน้าที่ในระดับต่างๆ จากระดับท้องถิ่นถึงในระดับชาติและภายในองค์กรจะประกอบไปด้วยสมาชิกในตำแหน่งต่างๆ รวมถึงมีการวางแผนและมีการจัดการประชุมของผู้บริหารพรรค

4. พรรคการเมืองเป็นองค์กรที่ก่อตั้งขึ้นมาโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อชนะการเลือกตั้งเพื่อเข้าไปเป็นรัฐบาล

5. พรรคการเมืองเป็นองค์กรที่ยอมรับลักษณะของพหุนิยมคือยอมรับการแข่งขันกับพรรคการเมืองอื่นที่มุ่งหวังเพื่อชนะการเลือกตั้งเช่นกัน

นอกจากนี้ในปัจจุบัน ได้มีนักรัฐศาสตร์จำนวนมากที่ถกเถียงกันในเรื่องการแบ่งพรรคการเมืองออกเป็นชนิดหรือประเภทต่างๆ ซึ่งในจำนวนนี้ โมริซ ดูแวร์แยร์ นักรัฐศาสตร์ชาวฝรั่งเศสได้แบ่งพรรคการเมืองออกเป็น 4 ประเภทดังนี้⁹

1. พรรคการเมืองแบบกลุ่มบุคคล (caucus)

พรรคการเมืองประเภทนี้มีลักษณะเป็นพรรคการเมืองแห่งชนชั้น (cadre party) กล่าวคือ พรรคการเมืองจะมี “ คณะกรรมการ ” (committee) ซึ่งประกอบด้วยกลุ่มบุคคลจำนวนหนึ่งซึ่งมักจะเป็นผู้มีอิทธิพลทางการเมืองและเศรษฐกิจใน

⁹ โปรดดูรายละเอียดใน ปรีชา หงษ์ไกรเลิศ , พรรคการเมืองและปัญหาพรรคการเมืองไทย (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช , 2524) , หน้า 35-36 .

สังคม บางกรณีกลุ่มบุคคลดังกล่าวอาจมาจากตระกูลที่มีอิทธิพลและมีชื่อเสียง เช่น นักธุรกิจ เจ้าของที่ดิน ผู้ประกอบการธุรกิจสำคัญ ลักษณะของพรรคการเมืองแบบกลุ่มบุคคล (caucus) นี้มักมีจำนวนสมาชิกจำกัด การคัดเลือกเข้าไปเป็นสมาชิกต้องมีการเลือกเฟ้นเป็นอย่างดีบางครั้งการเชิญเข้าเป็นสมาชิกของกลุ่มอาจทำโดยวิธีการเชิญเฉพาะบุคคลก็ได้ พรรคการเมืองแบบกลุ่มบุคคลนี้บางครั้งอาจมีการสืบตระกูลของสมาชิกพรรคก็ได้ สมาชิกทั่วไปมักไม่ค่อยมีบทบาทต่อการกำหนดนโยบายของพรรคการเมืองเท่าใดนัก ดังนั้นสมาชิกของกลุ่มบุคคลดังกล่าวจึงผูกขาดการมีอำนาจภายในพรรคการเมือง

2. พรรคการเมืองแบบสาขา (branch)

พรรคการเมืองประเภทนี้จะเน้นเรื่องการจัดตั้งสาขาของพรรคที่กระจายกระจายกัน ทั่วประเทศและครอบคลุมรวมไปถึงกลุ่มอิทธิพลและกลุ่มผลประโยชน์ต่างๆที่มีอยู่ในประเทศ พรรคการเมืองประเภทนี้มักจะไม่ค่อยเน้นคุณภาพของสมาชิกเท่าใดนัก หากแต่มุ่งเน้นในเรื่อง “ปริมาณ” มากกว่าด้วยเหตุนี้พรรคการเมืองประเภทนี้จึงเป็นพรรคการเมืองแห่งปวงชน (mass party) อย่างแท้จริง

3. พรรคการเมืองแบบสาขาย่อย (cell)

พรรคการเมืองประเภทนี้ถือกำเนิดมาจากพรรคคอมมิวนิสต์แห่งสหภาพโซเวียต พรรคการเมืองประเภทนี้มีรากฐานอยู่ตามหลักอาชีพ และมีการรวบรวมสมาชิกของพรรคซึ่งทำงานในที่แห่งเดียวกันประกอบเป็นสาขาย่อย (cell) โดยแต่ละสาขาย่อยของพรรคการเมืองจะมีสมาชิกน้อยมาก สมาชิกมีความใกล้ชิดซึ่งกันและกันทำให้ “ระบบพรรค” ได้สอดแทรกเข้าไปทุกวงการและทุกกลุ่มในสังคม

4. พรรคการเมืองแบบทหาร (militia)

หมายถึงพรรคการเมืองซึ่งจัดองค์การในลักษณะของการจัดกองทัพคือมีการแบ่งชั้นการบังคับบัญชา มีระเบียบวินัย มีการจัดองค์การแบบทหารโดยแบ่งสมาชิกพรรคออกเป็นกองร้อย กองพัน โดยแต่ละหน่วยมีหัวหน้าหนึ่งคน พรรคการเมืองแบบนี้มิได้มีวัตถุประสงค์ที่จะเข้ามาเป็นรัฐบาลโดยวิถีทางประชาธิปไตยหากแต่

ต้องการ โคนล้มการปกครองระบอบประชาธิปไตยเพื่อเข้ามาเป็นรัฐบาลโดยวิธีการ
เผด็จการ

พรรคการเมืองในประเทศใดก็ตามถ้าได้รับการพัฒนาไปสู่ความมั่นคงแล้วจะ
ทำให้พรรคการเมืองในประเทศนั้นมีความสามารถในการปฏิบัติหน้าที่และแสดงบทบาท
ได้อย่างมีประสิทธิภาพ หน้าที่และบทบาทของพรรคการเมืองนี้เป็นสิ่งสำคัญที่
ทำให้เกิดการพัฒนาองค์กรประชาธิปไตยของรัฐในทุกๆระดับ ซึ่งหน้าที่และบทบาท
ของพรรคการเมืองมีด้วยกันหลายประการดังต่อไปนี้¹⁰

1. การให้การศึกษาทางการเมืองแก่ประชาชน

พรรคการเมืองมีหน้าที่และบทบาทในการให้การศึกษาให้ประชาชนเข้าใจ
ระบอบการปกครอง ในการให้การศึกษาทางการเมืองแก่ประชาชนนั้นพรรคการเมือง
อาจทำหน้าที่ได้หลายทาง เช่น การแถลงนโยบายของพรรค การอภิปราย
ปาฐกถา การหาเสียงเลือกตั้ง ซึ่งการกระทำเหล่านี้เป็นการเร่งเร้าให้ประชาชนมีส่วนร่วม
ร่วมทางการเมืองมากขึ้น

2. การสรรหาบุคคลเพื่อสมัครรับเลือกตั้งเป็นผู้แทนราษฎร

ในระบอบประชาธิปไตยผู้แทนราษฎรเป็นผู้ที่มีความสำคัญมากเพราะเป็นผู้
ทำหน้าที่รักษาผลประโยชน์ของประชาชนและจะต้องปฏิบัติหน้าที่ให้ตรงกับเจต
จำนงของประชาชนให้มากที่สุด ดังนั้นจึงเป็นหน้าที่ของพรรคการเมืองที่จะต้องคัด
เลือกบุคคลที่เหมาะสมที่จะเป็นผู้แทนราษฎรเพื่อส่งเข้าสมัครรับเลือกตั้งในนามของ
พรรคการเมือง

¹⁰ โปรดดูรายละเอียดใน ชัยอนันต์ สมุทวณิช และสุจิต บุญบงการ .เอกสาร
การสอนชุดวิชา ปัญหาการเมืองไทยปัจจุบัน (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์
มหาวิทยาลัยสุโขทัย ธรรมมาธิราช , 2532) , หน้า 233 - 235 .

3. การประสานประโยชน์ของกลุ่มอิทธิพลและกลุ่มผลประโยชน์ต่างๆ

กลุ่มอิทธิพลและกลุ่มผลประโยชน์มีอิทธิพลต่อการกำหนดนโยบายของรัฐบาล กลุ่มเหล่านี้จะรวมตัวกันเพื่อเรียกร้องให้รัฐบาลกระทำตามความต้องการของตน พรรคการเมืองต้องสามารถประสานประโยชน์ของกลุ่มผลประโยชน์ต่างๆให้ได้ เช่น การออกกฎหมายที่เป็นธรรมกับทุกฝ่าย

4. เป็นที่รวมพลังทางการเมือง

พรรคการเมืองเป็นที่รวมพลังทางการเมืองเพื่อให้เกิดอำนาจปกครองเรียกร้องและรวบรวมความคิดเห็นจากประชาชนและกลุ่มต่างๆมาเป็นนโยบายบริหารประเทศหรือเป็นแนวทางในการชี้แนะรัฐบาลเพื่อรักษาผลประโยชน์ของประชาชน

5. หน้าที่ในฐานะฝ่ายค้าน

ในระบอบประชาธิปไตยพรรคฝ่ายค้านเป็นสิ่งจำเป็นมากเพราะจะทำหน้าที่เสมือนกระจกเงาของรัฐบาล นอกจากนี้พรรคฝ่ายค้านยังเป็นผู้ควบคุมดูแลให้รัฐบาลดำเนินการตามนโยบายที่รัฐบาลได้แถลงไว้ต่อสภาและประชาชนหากรัฐบาลดำเนินงานผิดพลาดอาจส่งผลให้ประชาชนหันไปสนับสนุนพรรคฝ่ายค้านอันเป็นผลให้พรรคฝ่ายค้านได้เป็นรัฐบาลและพรรครัฐบาลเดิมต้องกลายเป็นพรรคฝ่ายค้านไป

6. เป็นศูนย์กลางของกลุ่มผลประโยชน์และสมาชิกพรรคการเมือง

พรรคการเมืองเป็นที่รวมของกลุ่มผลประโยชน์หลายสาขาอาชีพ ดังนั้นพรรคการเมืองจึงเป็นเวทีของสมาชิกที่จะถกเถียงปัญหาต่างๆ นอกจากนั้นยังเป็นศูนย์กลางแห่งการประสานการติดต่อระหว่างพรรคต่อพรรค พรรคต่อรัฐบาลและระหว่างพรรคการเมืองกับประชาชน

7. หน้าที่สร้างผู้นำทางการเมือง

พรรคการเมืองเป็นสถาบันที่ฝึกอบรมและสร้างผู้นำทางการเมืองที่ดี ดังนั้นเมื่อสมาชิกของพรรคการเมืองเมื่อได้รับการเรียนรู้จากพรรคการเมืองแล้วจะมีความรู้

ความสามารถมากขึ้นจนสามารถยกฐานะขึ้นมาพร้อมที่จะดำรงตำแหน่งทางการเมือง ในทุกระดับของประเทศ

สำหรับพรรคการเมืองในประเทศไทยนั้น นับตั้งแต่เปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475 เป็นต้นมา พรรคการเมืองจะต้องจดทะเบียนตามพระราชบัญญัติพรรคการเมือง ซึ่งเท่ากับว่าการรวมตัวเป็นพรรคการเมืองจะต้องมีกฎหมายมารองรับ อาจมีเพียงช่วงสั้นๆคือ ในช่วงที่รัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2489 และรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2521 ที่กำหนดให้มีพรรคการเมืองได้โดยไม่มีพระราชบัญญัติพรรคการเมืองรองรับ ดังนั้นอาจกล่าวได้ว่าพรรคการเมืองไทยมีลักษณะเป็นพรรคที่เกิดขึ้นโดยอาศัยกฎหมายเป็นฐาน ดังที่อาจเรียกได้ว่าพรรคการเมืองเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นโดยกฎหมาย (legal creature) ไม่ได้เกิดขึ้นโดยธรรมชาติ (natural creature) ผลที่ตามมาก็คือ ในการบริหารราชการส่วนท้องถิ่นซึ่งถือว่าเป็นการเมืองในระดับท้องถิ่นที่แยกย่อย (sub - system) ไปจากการเมืองในระบบใหญ่ในระดับชาติ ยังไม่มีการรวมตัวเป็นพรรคการเมือง แต่กลับใช้คำว่า “กลุ่มการเมือง” ซึ่งถ้าหากในระบบการเมืองท้องถิ่นมีการรวมตัวเป็นพรรคการเมืองจะทำให้การเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนในท้องถิ่นสามารถกระทำได้อย่างกว้างขวาง ทั้งนี้เพราะพรรคการเมืองจะเป็นองค์กรสำคัญที่ประชาชนได้ร่วมกำหนดนโยบายเลือกสรรตัวบุคคลเพื่อสมัครรับเลือกตั้งในนามของพรรคและร่วมกันพิจารณาตัดสินใจหาตลอดจนการอภิปรายทางการเมือง รวมทั้งทำให้เกิดการควบคุมการบริหารงานต่างๆ ในทางรัฐศาสตร์ถือว่าการรวมตัวเป็นพรรคการเมืองเป็นสิทธิตามธรรมชาติไม่จำเป็นต้องมีกฎหมายรองรับการรวมกลุ่มทางการเมืองถึงแม้จะไม่ได้จดทะเบียนเป็นพรรคการเมืองแต่ถ้าการรวมกลุ่มนั้นมีวัตถุประสงค์และทำหน้าที่เช่นเดียวกับพรรคการเมือง ก็ถือว่าการรวมตัวเป็นพรรคการเมืองเช่นกัน

แนวความคิดข้างต้นนี้ถ้านำมาใช้ในประเทศไทยจะทำให้พรรคการเมืองมีความต่อเนื่องในการพัฒนาความเป็นสถาบันเพราะทุกครั้งที่มีการยกเลิกพระราชบัญญัติพรรคการเมืองเมื่อใดพรรคการเมืองก็ต้องยกเลิกไปเมื่อนั้นและพรรคการเมืองจะกลับมามีบทบาทอีกครั้งเมื่อมีพระราชบัญญัติพรรคการเมืองอีกครั้งหนึ่ง ในประวัติศาสตร์ทุกครั้งที่มีการรัฐประหาร โดยคณะทหารจะมีการยกเลิกพระราชบัญญัติพรรค

การเมืองและบุบพรรคการเมืองโดยคำสั่งของคณะทหารเสมอ และนี่คือปัจจัยสำคัญที่ส่งผลให้พรรคการเมืองของไทยขาดความต่อเนื่อง

แนวความคิดเกี่ยวกับระบบอุปถัมภ์

สังคมทุกสังคมมีโครงสร้างและโครงสร้างเป็นตัวกำหนดความสัมพันธ์ในส่วนต่างๆของสังคม¹¹ โครงสร้างสังคมไทยถูกผูกเข้าด้วยกันด้วยความสัมพันธ์ส่วนตัว ดังจะเห็นได้ในทุกระดับของสังคมไทยจะพบว่ามีความสัมพันธ์ส่วนตัวเข้าไปเกี่ยวข้องหรือเป็นตัวกำหนดลักษณะความสัมพันธ์ทางสังคมอยู่มากจนอาจกล่าวได้ว่าความสัมพันธ์ทางสังคมของไทยถูกกำหนดด้วยความสัมพันธ์ส่วนตัวเป็นสำคัญ

ลักษณะสังคมไทยมีการรวมกลุ่มและเกิดกลุ่ม โดยมีความเกี่ยวข้องและสัมพันธ์กันเป็นส่วนบุคคลในลักษณะของความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์ (patron - clients) ซึ่งอาศัยความสัมพันธ์ส่วนตัว ความไว้วางใจและความใกล้ชิดสนิทสนมกันเป็นที่ตั้ง ความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์มีลักษณะเช่นเดียวกับความสัมพันธ์แบบนายกับไพร่ ซึ่งเป็นลักษณะความสัมพันธ์แบบศักดินาที่ยังคงมีอิทธิพลอยู่มากในระบบความสัมพันธ์ทางสังคมของคนไทย¹² กลุ่มอุปถัมภ์ หากมองในเชิงประจักษ์คือ กลุ่มที่ผู้อุปถัมภ์ที่มี ยศ อำนาจ หรือฐานะทางเศรษฐกิจดี กับลูกน้องจำนวนมากที่ต้องพึ่งพาอาศัย ผู้อุปถัมภ์ในด้านต่าง ๆ ส่วนทางสังคมวิทยา James C. Scott ได้ให้คำจำกัดความไว้ดังนี้

“ความสัมพันธ์แบบอุปถัมภ์ ก็คือความสัมพันธ์เชิงแลกเปลี่ยนระหว่างคนในสังคมที่มีฐานะบทบาทแตกต่างกันและอาจจะพิจารณาเป็นแบบหนึ่งของความสัมพันธ์แบบ dyadic (ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล 2 คน) ซึ่งเป็นความผูกพันของมิตรภาพแบบประโยชน์ใช้สอยซึ่งคนที่มีฐานะทางเศรษฐกิจสังคมสูงกว่า (ผู้อุปถัมภ์) จะใช้อิทธิพลและสิ่งที่ตนมีอยู่คุ้มครองให้ประโยชน์อย่างใดอย่างหนึ่ง

¹¹ กนก วงษ์ตระหง่าน , การเมืองในระบอบประชาธิปไตย (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย , 2528) , หน้า 335 .

¹² ชัยอนันต์ สมุทรวณิช , การเมืองการบริหาร (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์บรรณกิจ , 2525) , หน้า 41-42 .

หรือทั้งสองอย่างแก่ผู้ที่มีฐานะต่ำกว่า (ผู้ถูกอุปถัมภ์) ซึ่งก็ต้องตอบแทนด้วยการให้ความจงรักภักดีแบบช่วยเหลือตอบแทน ซึ่งทั้งนี้รวมทั้งการอุทิศตนรับใช้แก่ผู้อุปถัมภ์”¹³

นอกจากนั้น ม.ร.ว. อคิน รพีพัฒน์ ได้ให้คำนิยามระบบอุปถัมภ์ว่าหมายถึงความสัมพันธ์คู่ (dyadic relationship) ในลักษณะที่ผู้อุปถัมภ์มีฐานะเหนือกว่าผู้รับอุปถัมภ์ คุณลักษณะของความสัมพันธ์อยู่ที่ความเป็นมิตรที่ต้องพึ่งพาซึ่งกันและกันและการแข่งขันเพื่อเข้าถึงทรัพยากรที่ต้องการ¹⁴

โดยสรุประบบอุปถัมภ์จะมีลักษณะพื้นฐานดังต่อไปนี้¹⁵

1. ความสัมพันธ์แบบอุปถัมภ์โดยทั่วไปมีลักษณะเฉพาะและกระจายออกไป
2. ปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้อุปถัมภ์และผู้ถูกอุปถัมภ์ตั้งอยู่บนพื้นฐานของการแลกเปลี่ยนที่มีความแตกต่างกันในด้านทรัพยากร เครื่องมือที่ใช้ ฐานะทางเศรษฐกิจและทางการเมือง
3. การแลกเปลี่ยนทรัพยากรจะมีลักษณะเฉพาะตามความสัมพันธ์และประเภทของทรัพยากร

¹³ ชีรยุทธ บุญมี , “ระบบอุปถัมภ์ในสังคมไทย” , ใน เอกสารการสอนชุดวิชา สังคมและวัฒนธรรมไทย หน่วยที่ 1-7 , (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช , 2533) , หน้า 199.

¹⁴ Rabibhaddna Akin , “ Clientship and Class Structure in the Early Bangkok Period , ” in Change and Persistence in Thai Society (New York : Cornell University Press , 1975) , p.93 , อ้างถึงใน อมรา พงศาพิชญ์ และปรีชา คุวินทร์พันธ์ , ระบบอุปถัมภ์ (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย , 2539) , หน้า 3-4.

¹⁵ S.N. Eisenstad and L. Roniger , Patrons . clients and friends (London : Cambridge University Press , 1984) , pp. 48-49.

4. องค์ประกอบที่สำคัญของระบบอุปถัมภ์คือ การไม่มีเงื่อนไขและการสร้าง ความเชื่อมั่นต่อกันที่ยาวนาน ซึ่งนำไปสู่การสร้างความสัมพันธ์ซึ่งกัน และกัน
5. ความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิด จะนำไปสู่การผูกพันระหว่างบุคคล
6. ความสัมพันธ์ที่ถูกสร้างขึ้นระหว่างผู้อุปถัมภ์และผู้ถูกอุปถัมภ์มักจะเป็น ความสัมพันธ์ที่ไม่ชอบธรรม ขัดกับกฎหมายและมีลักษณะที่ไม่เป็นทาง การ
7. ถึงแม้ว่าระบบอุปถัมภ์จะมีลักษณะเป็นความผูกพัน มีระยะเวลาที่ยาว นานและคงทนแต่ก็ต้องตั้งอยู่บนหลักการของความสมัครใจ
8. ความสัมพันธ์ของผู้อุปถัมภ์และผู้ถูกอุปถัมภ์เป็นความสัมพันธ์ที่ถูกสร้าง ขึ้นเป็นการส่วนตัวหรือมีลักษณะเป็นเครือข่ายระหว่างบุคคลในแนวดิ่ง (เน้นความสัมพันธ์แบบเผชิญหน้า) มากกว่าความสัมพันธ์แบบกลุ่ม
9. ความสัมพันธ์แบบผู้อุปถัมภ์ และผู้ถูกอุปถัมภ์ตั้งอยู่บนพื้นฐานของความ ไม่เท่าเทียมกันของอำนาจระหว่างผู้อุปถัมภ์และผู้ถูกอุปถัมภ์

ในระบบอุปถัมภ์ผู้อุปถัมภ์ มักจะอยู่ในฐานะที่ให้บริการและความช่วยเหลือผู้ อื่นได้อย่างสะดวกสบาย ผู้ที่รับบริการและความช่วยเหลือนี้อาจเป็นครอบครัวชาว บ้านที่ยากจน ความช่วยเหลือด้านต่างๆอาจจะมีมากสำหรับความอยู่รอด ของตนและครอบครัว การรับบริการและความช่วยเหลือโดยไม่สามารถตอบแทน คืนได้เต็มที่จะสร้างหนี้สินทางใจที่ผูกพันผู้นั้นเข้ากับผู้อุปถัมภ์ ซึ่งเป็นการเริ่มต้น กระบวนการแลกเปลี่ยนที่ไม่สมดุลขึ้น จนในที่สุดชาวบ้านต้องตกอยู่ในฐานะผู้ถูก อุปถัมภ์ เราจะเห็นได้ว่าความสัมพันธ์ของทั้งสองฝ่ายจะขึ้นอยู่กับผลประโยชน์ที่ต่าง ฝายต่างก็ ต้องการและคาดหวังว่าจะได้รับจากอีกฝ่ายหนึ่ง ในเรื่องนี้ ธีรยุทธ บุญมี ชี้ว่าผู้อุปถัมภ์จะมีทรัพยากรอยู่ด้วยกัน 3 ลักษณะคือ¹⁶

1. ความรู้เฉพาะหรือทักษะของผู้อุปถัมภ์เอง
2. การควบคุมกรรมสิทธิ์ในปัจจัยต่างๆเช่น ที่ดิน เงิน เครื่องจักร

¹⁶ ธีรยุทธ บุญมี , “ระบบอุปถัมภ์ในสังคมไทย”. หน้า 205.

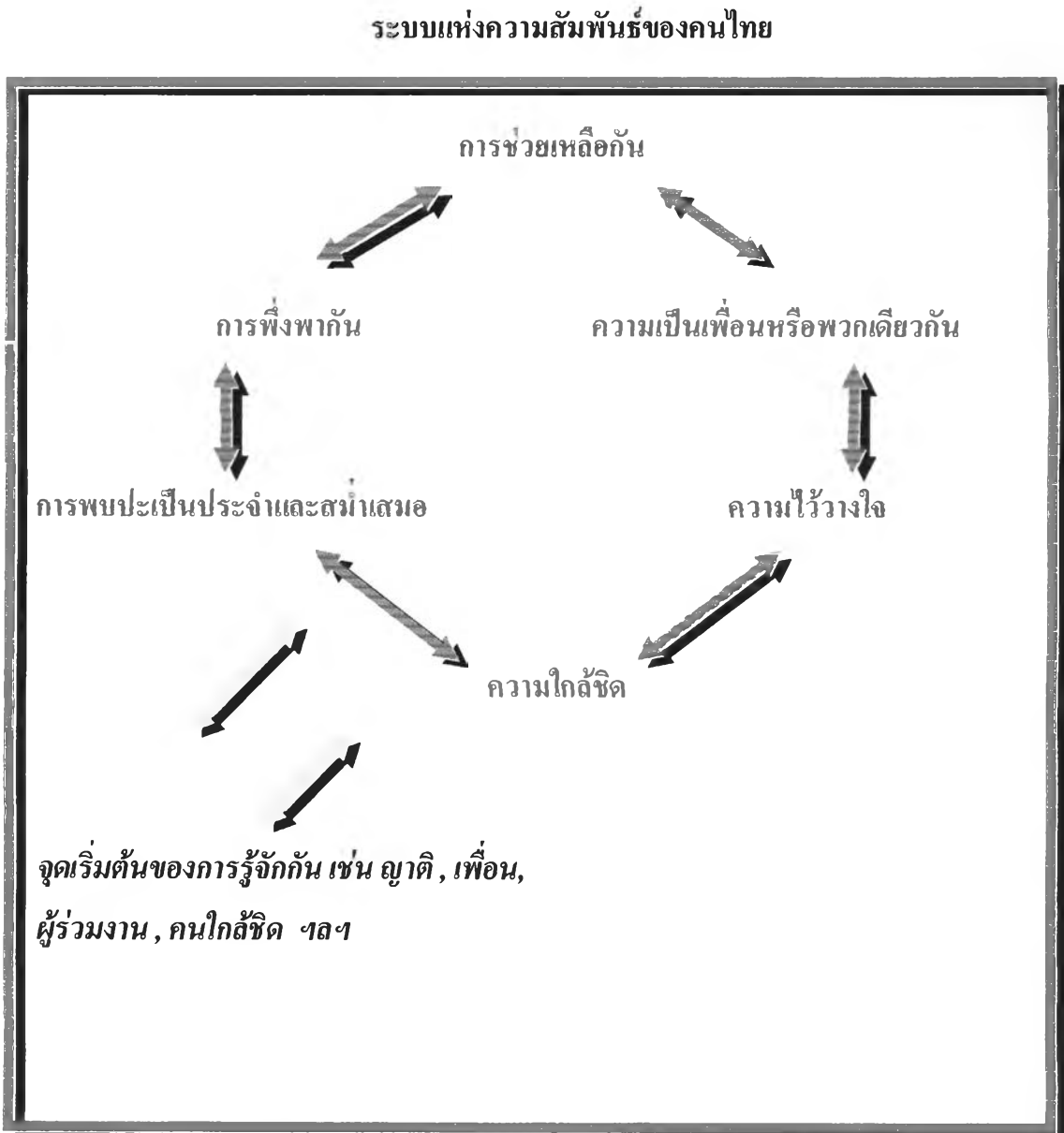
3. การควบคุมอำนาจหน้าที่บางด้าน (public authority) เช่น การอยู่ในตำแหน่งกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน เป็นต้น

ส่วนผู้ถูกอุปถัมภ์ก็สามารถให้ประโยชน์แก่ผู้อุปถัมภ์ของตนได้ 4 ลักษณะคือ¹⁷

1. การตอบแทนด้านแรงงานหรือด้านวัตถุ ในสังคมไทยที่เห็นบ่อยครั้งก็คือการนำเอาแกงส้มต้มหวานมากำหนดให้แก่อุปถัมภ์ในลักษณะเป็นการแสดงความจงรักภักดีหรือความผูกพันเป็นครั้งคราว
2. การตอบแทนด้วยหน้าที่ทางทหารหรือการต่อสู้ในบางครั้งที่มีเหตุร้ายเกิดขึ้น หรือในกรณีที่ผู้อุปถัมภ์เป็น “ นักเลง ” ในท้องถิ่นด้วย
3. การตอบแทนเชิงพิธีกรรมหรือศาสนา เป็นการแสดงออกในเชิงพิธีกรรมถึงความจงรักภักดีเช่น การที่ผู้ใดอุปถัมภ์ต้องไปรดน้ำผู้อุปถัมภ์ในวันสงกรานต์ วันเกิดหรือการไปร่วมงานและช่วยงานในการประกอบพิธีกรรมที่ผู้อุปถัมภ์จัด
4. การตอบแทนในทางการเมือง การเป็นห้วคะแนนช่วยหาเสียงแก่อุปถัมภ์ในการเลือกตั้ง

¹⁷ เรื่องเดียวกัน , หน้า 207.

แผนภาพที่ 2.1 : แสดงระบบแห่งความสัมพันธ์ของคนไทย¹⁸

ลักษณะความสัมพันธ์ของคนไทยที่พบทั่วไปคือ การเริ่มต้นของการรู้จักกัน ซึ่งจะมีจุดเริ่มต้นที่แตกต่างกันเช่น การเป็นญาติ เป็นเพื่อนนักเรียน เพื่อนร่วมงาน

¹⁸ กนก วงษ์ตระหง่าน , มิติทางการเมืองในปรากฏการณ์ของสังคมไทย (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2529) , หน้า 346.

เป็นต้น เมื่อรู้จักกันแล้วประเด็นสำคัญก็คือ การพบปะกันเป็นประจำและสม่ำเสมอหรือไม่ ถ้าไม่ได้พบกันเป็นประจำความรู้จักกันก็ไม่พัฒนาต่อไป ตรงกันข้ามเมื่อรู้จักกันแล้วมีการไปมาหาสู่กันเป็นประจำและสม่ำเสมอ ความใกล้ชิดก็จะเกิดขึ้นตามมาซึ่งเป็นรากฐานสำคัญที่ทำให้เกิดความไว้วางใจต่อกัน ความไว้วางใจสำหรับคนไทยตั้งอยู่บนพื้นฐานของความสัมพันธ์ส่วนตัว เป็นสำคัญ ถ้าไม่มีความสัมพันธ์ส่วนตัวก็จะไม่เกิดความไว้วางใจได้ในหมู่คนไทย บุคคลที่มีความไว้วางใจต่อกันจะถือว่าบุคคลนั้นมีคุณสมบัติของความเป็นเพื่อน หรือพวกเดียวกัน เมื่อมีการถือว่าเป็นเพื่อนหรือพวกเดียวกันแล้วด้วยคุณค่าของคนไทยจึงเกิดพันธะที่จะต้องช่วยเหลือเพื่อนหรือพวกของเขา

ข้อสังเกตประการหนึ่งคือการช่วยเหลือเพื่อนมักจะมาก่อนหลักการและความถูกต้อง การช่วยเหลือกันโดยอาศัยความสัมพันธ์ส่วนตัวนี้สร้างเงื่อนไขสำคัญหนึ่งให้เกิดตามมาคือ การพึ่งพากัน นั่นหมายความว่าคนที่เป็เพื่อนกันจำเป็นต้องพึ่งพากันโดยอาศัยความเป็นเพื่อนเป็นพื้นฐาน ถ้าความเป็นเพื่อนหมดไปการช่วยเหลือกันก็มักจะหมดตามไปด้วย เพราะฉะนั้นถ้าต้องการพึ่งพาอาศัยกันก็ต้องรักษาการพบปะกันเป็นประจำและสม่ำเสมอไว้ เมื่อถึงจุดนี้วงจรของระบบแห่งความสัมพันธ์ของคนไทยก็จะหมุนตามตรรกะเดิมอีก

จากความเข้าใจวงจรแห่งความสัมพันธ์ของคนไทยเช่นนี้จะเห็นว่าคนไทยในกลุ่มต่างๆจะต้องพยายามชักนำให้วงจรนี้หมุนไปได้อย่างราบรื่นและมั่นคง ทั้งนี้เพราะความราบรื่นและมั่นคงของวงจรนี้จะเป็นหลักประกันให้แก่คนไทยเหล่านั้นได้พึ่งพาซึ่งกันและกันหรือได้ประโยชน์จากกันและกัน ในขณะที่เพื่อนที่อยู่นอกวงจรมีจะไม่ได้รับ ถ้ามองในแง่นี้จะเห็นว่าวงจรนี้มีส่วนช่วยให้คนไทยในวงจรมีอำนาจมากขึ้น หรือได้รับบริการมากขึ้นได้ เพราะลำพังตัวเขาคนเดียวจะไม่สามารถกระทำการบางอย่างได้เพราะไม่มีเพื่อนคอยช่วยเหลือ ด้วยตรรกะนี้ทำให้เราพอจะมองเห็นได้ว่าผู้กระทำการทางการเมืองของไทยที่จะประสบความสำเร็จในทางการเมืองจะต้องมีความสามารถที่จะมีเพื่อนหรือพวกจำนวนมากและในทำนองเดียวกันสำหรับผู้ที่มิอำนาจทางการเมือง การจะรักษาอำนาจนั้นไว้ได้จะต้องมีเพื่อนหรือพวกมากคอยค้ำจุน ดังที่เราจะเห็นเสมอว่าการเมืองกับการเล่นพรรคเล่นพวกเป็นสิ่งคู่กันสำหรับการเมืองไทยและที่สำคัญคือ คนไทยมักจะยอมรับว่าเป็นสิ่งที่แก้ไขไม่ได้นอกจากจะ

ต้องปรับตัวเองให้อยู่กับมันให้ได้ ซึ่งเป็นการสะท้อนถึงคุณค่าของคนไทยที่มีส่วนช่วยให้ระบบการเมืองแบบพรรคพวกนี้คงอยู่ได้ในทางอ้อม¹⁹

นอกจากนั้นในการรวมตัวของพรรคการเมืองและกลุ่มผลประโยชน์ต่างๆของไทยมักจะมีความสัมพันธ์ส่วนตัวระหว่างสมาชิกของกลุ่มการเมืองนั้นเข้ามามีบทบาทสำคัญต่อกลุ่มและกิจกรรมของกลุ่มอยู่มาก นับตั้งแต่การเกิดกลุ่มมักจะพบว่าผู้ก่อตั้งกลุ่มล้วนแต่เป็นคนรู้จักและคุ้นเคยกันมาก่อน ฉะนั้นความสัมพันธ์ส่วนตัวจึงเปรียบเสมือนพลังที่ผูกหรือยึดคนในกลุ่มให้สามารถอยู่ร่วมกันและทำกิจกรรมร่วมกันได้ เมื่อความสัมพันธ์ส่วนตัวหมดไปพลังที่ทำให้คนเหล่านั้นอยู่ร่วมกันและทำงานร่วมกันก็จะหมดตามไปด้วย ผลที่ตามมาก็คือการแตกแยกและแตกสลายของกลุ่มการเมืองนั้น นั่นย่อมแสดงว่าความคิด อุดมการณ์และนโยบายทางการเมืองมีบทบาทน้อยมากในความเป็นจริง

ยิ่งไปกว่านั้นความขัดแย้งทางการเมืองไม่จำเป็นที่จะต้องแก้ไขด้วยการประนีประนอมทางผลประโยชน์เสมอไปในทางการเมืองไทย แต่เรามักจะพบเห็นเสมอว่าความขัดแย้งทางการเมืองยุติหรือประนีประนอมได้โดยการอาศัยความสัมพันธ์ส่วนตัวเป็นเครื่องมือเช่น การให้คนที่มีความสัมพันธ์ส่วนตัวต่อกันที่อยู่ในกลุ่มที่ขัดแย้งกันเป็นตัวแทนที่จะมาตกลงประนีประนอมกัน และด้วยความสัมพันธ์ส่วนตัวของตัวแทนทั้งสองที่มีส่วนช่วยให้การประนีประนอมเพื่อลดหรือยุติความขัดแย้งของกลุ่มทั้งสองเกิดผลอยู่มาก ในด้านกลับกันในการที่จะต่อสู้กันสร้างฐานอำนาจเพื่อเพิ่มอำนาจทางการเมืองก็มักจะใช้ความสัมพันธ์ส่วนตัวเป็นเครื่องมือเช่นกัน กล่าวคือการพยายามที่จะสร้างความใกล้ชิด (รูปแบบหนึ่งของความสัมพันธ์ส่วนตัว) กับคนที่มีอำนาจนั้นสนับสนุนตนในการต่อสู้ทางการเมืองนั้น การที่ผู้มีอำนาจมาสนับสนุน โดยปริยายคือ การสร้างฐานและเพิ่มอำนาจทางการเมืองให้แก่ผู้กระทำการทางการเมืองคนนั้นนั่นเอง²⁰

จากระบบความสัมพันธ์ของคนไทยดังที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้นจะพบว่าความสัมพันธ์ส่วนตัวในสังคมไทยสนับสนุนให้เกิดระบบอุปถัมภ์ในทางการเมือง โดยมี

¹⁹ เรื่องเดียวกัน , หน้า 339.

²⁰ เรื่องเดียวกัน , หน้า 350-351.

หัวหน้ากลุ่มการเมืองอยู่ในฐานะผู้อุปถัมภ์และสมาชิกของกลุ่มเป็นผู้ถูกอุปถัมภ์ ผู้นำกลุ่มจะต้องมีความสามารถและความพร้อมที่จะช่วยสมาชิกกลุ่มของตนในยามที่สมาชิกกลุ่มเดือดร้อนเพราะความอยู่รอดของกลุ่มจะขึ้นอยู่กับว่าผู้นำกลุ่มจะสามารถสร้างและรักษาสายใยแห่งความสัมพันธ์ระดับบุคคลได้เพียงใด ซึ่งพฤติกรรมเหล่านี้มีส่วนกำหนดลักษณะและการเปลี่ยนแปลงของการเมืองไทยอยู่มาก

แนวความคิดเกี่ยวกับการสร้างฐานอำนาจทางการเมือง

สังคมมนุษย์เป็นสังคมที่มีลักษณะความไม่เสมอภาคในลักษณะต่างๆกัน (social inequality) ขึ้นอยู่กับสภาพแวดล้อมของสังคม ชนชั้นสูงของสังคม ซึ่งมีอยู่จำนวนน้อย คนจำนวนนี้มีอำนาจและอิทธิพลมากที่สุด มีทรัพย์สินมากกว่าคนกลุ่มอื่น ๆ เป็นกลุ่มคนที่ได้รับการยกย่องนับถือ กล่าวคือ เป็นกลุ่มคนที่ครอบงำการใช้อำนาจและการตัดสินใจเอาไว้ ซึ่งในปัจจุบันการควบคุมอำนาจตัดสินใจดังกล่าวคืออำนาจทางการเมือง

มีนักวิชาการหลายท่านด้วยกันที่ให้ความหมายของคำว่า “อำนาจทางการเมือง” ไว้แต่ในที่นี้ จะนำมากล่าวเพียงเท่าที่จะนำมาใช้อธิบายเรื่องที่ว่าผู้วิจัยประสงค์จะศึกษาเท่านั้น

ซี โรธ มิลล์ (C.Wright Mills) ได้ให้คำนิยาม อำนาจทางการเมือง ว่าหมายถึง อำนาจที่จะตัดสินใจและการบังคับให้เป็นไปตามการตัดสินใจนั้น ๆ ในส่วนที่มีความสำคัญต่อสังคม²¹ หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งว่า ผู้ที่มีอำนาจทางการเมืองสามารถที่จะจัดสรรความชอบธรรม (legitimacy) หรือสิทธิในการปฏิบัติหน้าที่ตามตัวบทกฎหมาย ตัวอย่างของบุคคลที่มีอำนาจทางการเมืองได้แก่ นักการเมือง เช่น สมาชิกรัฐสภา คณะรัฐมนตรี ตลอดจนบุคคลอื่น ๆ ที่ได้รับมอบหมายงานจากบุคคลเหล่านี้ เป็นต้น

²¹ C. Wright . Mills , The Power Elite (New York : Oxford University Press , 1959) , p. 4.

ฮาโรลด์ ดี ลาสเวล (Harold D. Lasswell) ได้อธิบายว่าอำนาจการเมืองหมายถึง²²

1. สิทธิในการออกกฎหมาย
2. กฎหมายใดสามารถมีโทษตั้งแต่ขนาดสถานเบาไปสู่สถานหนัก คือ การประหารชีวิต
3. คำสั่งของรัฐ หรือ กฎหมายนั้นมีอำนาจบังคับ (sanctions) ซึ่งหมายถึง
 - ก. บังคับในทางบวก ซึ่งเป็นการใช้รางวัลหรือเพิ่มคุณค่า (values) แก่ผู้ปฏิบัติตาม
 - ข. ในทางลบ คือการทำให้ผู้ที่ไม่ปฏิบัติตามต้องสูญเสียประโยชน์หรือคุณค่าไป

กล่าวโดยสรุป อำนาจทางการเมืองจึงหมายถึง ความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง ซึ่งเกี่ยวข้องกับคนที่มนุษย์หรือกลุ่ม สามารถใช้อิทธิพล โน้มน้าว หรือใช้กำลังบังคับ ช่มชู้ให้บุคคลอื่น ๆ กระทำตามที่ผู้มีและใช้อำนาจทางการเมืองปรารถนา ผู้ที่มีอำนาจทางการเมืองจำเป็นต้องมีฐานอำนาจทางการเมืองเพื่อสร้างการยอมรับจากประชาชน รวมทั้งเป็นการเสริมสร้างอำนาจให้เข้มแข็งขึ้นเพื่อจะ
 ได้สามารถรักษาอำนาจที่ตนมีอยู่ไว้ได้ ซึ่งฐานอำนาจทางการเมืองมีแหล่งที่มี 3 ทางด้วยกัน คือ²³

1. สิทธิอำนาจ (Authority) คือ สิ่งที่บุคคลหรือกลุ่มได้จากกฎเกณฑ์อันเป็นที่ยอมรับของคนในสังคม มีสถาบันทางสังคมรองรับ (Legal Authority) นอกจากนั้นสิทธิอำนาจยังเป็นฐานอำนาจที่ชัดเจนที่สุดใน

²² จรูญ สุภาพ , ระบบการเมืองเปรียบเทียบ (ประชาธิปไตย : เผด็จการ และ หลักการวิเคราะห์การเมืองแผนใหม่ (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช , 2519) , หน้า 225.

²³ นลินี ตันธวนิต์ , “การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างอำนาจในชนบทไทย” , หน้า 13- 14.

ลักษณะของตำแหน่ง อย่างเป็นทางการ (Formal Position) ซึ่งจะได้รับ การยอมรับการมีอำนาจเหนืออย่างไม่มีข้อโต้แย้ง ผู้มีอำนาจในลักษณะ ความหมายนี้ ได้แก่ ข้าราชการในท้องถิ่น เจ้าหน้าที่หน่วยงานต่าง ๆ ของ รัฐบาล ผู้นำท้องถิ่นที่ได้รับการแต่งตั้งอย่างเป็นทางการจากรัฐบาล เช่น ผู้ ใหญ่บ้าน กรรมการสภาตำบล หรือกรรมการหมู่บ้าน เป็นต้น

2. **ทรัพยากรทางวัตถุ (Material Resource)** คือสิ่งที่คนหนึ่งหรือกลุ่มหนึ่ง มีมากกว่าคนอื่น ๆ เช่น เงิน ทรัพย์สิน ซึ่งเป็นสิ่งที่หายาก และเป็นสิ่งที่ ต้องการของคนในสังคม ชนชั้นนำผู้ใช้อำนาจจะมีทรัพยากรทางวัตถุที่มี มากกว่าคนอื่นและจะทำการแลกเปลี่ยน หรือประโยชน์ที่จะนำมาสู่ตน ขณะเดียวกันชนชั้นนำจะให้ประโยชน์อันเป็นประโยชน์ที่เห็นได้ชัด และ สามารถให้ต่อผู้ที่ยอมทำตามได้อย่างทันทีทันใดในลักษณะการตอบได้ ได้ และประโยชน์ที่มีลักษณะเป็นวัตถุที่ตอบสนองความต้องการได้หลาย อย่างมากกว่าจะมีความสำคัญ จะเห็นได้ว่าประโยชน์ในแง่นี้ คือผล ประโยชน์ทางด้านเศรษฐกิจ ผู้ที่มีอำนาจตามความหมายที่ จะใช้ ทรัพยากรทางวัตถุ เป็นฐานอำนาจได้แก่ พ่อค้า คหบดี ผู้ร่ำรวยในชุม ชน ชาวนา นายทุนผู้ว่าจ้างหรือนายทุนเงินกู้ เป็นต้น
3. **ทรัพยากรที่ไม่มีวัตถุ (Non - Material Resource)** คือทรัพยากรที่ไม่ เป็นวัตถุจับต้องได้ เช่น เกียรติยศ ชื่อเสียง ตำแหน่ง ความเชื่อถือ ความ รอบรู้ เป็นต้น ซึ่งสิ่งเหล่านี้เป็นฐานอำนาจของชนชั้นนำในลักษณะ หนึ่งซึ่งจะได้รับการยอมรับ ความนิยมชมชอบ ตลอดจนความรักที่ใคร่จากคนในชุมชน หรือในสังคมนั้น ผู้ที่มีสิทธิอำนาจในลักษณะความ หมายนี้ ได้แก่ พระ ครู คนเฒ่าคนแก่ หัวหน้าครัวเรือน เป็นต้น

นอกจากแหล่งที่มาของฐานอำนาจทางการเมืองทั้ง 3 ทางข้างต้นแล้วผู้ที่จะมีอำนาจทางการเมืองยังจะต้องมีองค์ประกอบที่สำคัญ อีก 2 ประการ ซึ่งถือว่าเป็นทรัพยากรที่มีใช้วัตถุเช่นกัน คือ

1. อุดมการณ์ในระดับบุคคล อุดมการณ์จะประกอบไปด้วยค่านิยมต่าง ๆ ทั้งทางเศรษฐกิจ สังคมและการเมือง ผู้ที่ต้องการมีอำนาจทางการเมืองจะต้องมีอุดมการณ์ที่จะเป็นใหญ่ มีหน้ามีตา มีเกียรติยศ มีชื่อเสียง จึงจำเป็นต้องแสวงหาอำนาจเพื่อตอบสนองอุดมการณ์ของตน
2. สถานการณ์ที่เอื้ออำนวย ไม่ว่าจะบุคคลจะมีคุณสมบัติพิเศษอย่างไร อำนาจจะไม่เกิดหากสถานการณ์ไม่อำนวย อำนาจจะเกิดขึ้นต้องอาศัยสถานการณ์ที่เหมาะสม เช่น หากนายกรัฐมนตรีไม่ลาออก หัวหน้าพรรคการเมืองอื่นก็ไม่มีโอกาสเป็นนายกรัฐมนตรี หรือหากไม่เกิดรัฐประหารขึ้น นายพลคนหนึ่งก็จะไม่โด่งดัง กลายเป็นวีระบุรุษของชาติขึ้นมาได้

ในทางรัฐศาสตร์ถือว่าแหล่งที่มาของฐานอำนาจทางการเมืองทั้งหมดข้างต้นเป็น “ ทรัพยากรการเมือง ” (Political Resources) นั้นย่อมแสดงว่า ผู้ใดจะมีอำนาจทางการเมืองมากน้อยเพียงใดขึ้นอยู่กับว่าเขามีทรัพยากรทางการเมืองที่อยู่ในครอบครองมากน้อยเพียงใด มีความสามารถและทักษะในการใช้ทรัพยากรเหล่านั้นเพื่อการเมืองมากน้อยเพียงใด²⁴ ความแตกต่างในด้านความสามารถและทักษะในการใช้ทรัพยากรทางการเมืองอาจขึ้นอยู่กับปัจจัยทางด้านชีววิทยา เช่น ความแตกต่างทางสมองเป็นต้น นอกจากนั้นบุคคลมีทักษะและมีความสามารถต่างกันในด้านนี้ก็เพราะ โอกาสในการได้ฝึกฝนให้เกิดความชำนาญ ซึ่งแต่ละคนได้รับไม่เท่ากัน และนอกจากนั้นอาจเกิดความแตกต่างในการตั้งใจฝึกฝนเพื่อประโยชน์ทางการเมือง²⁵

²⁴ สุจิต บุญบงการ , การเมืองเปรียบเทียบ : ปัญหาและแนวความคิด (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย) , หน้า 21.

²⁵ เรื่องเดียวกัน , หน้า 22.

สำหรับการใช้ทรัพยากรทางการเมืองสร้างฐานอำนาจนั้น สามารถทำได้หลายวิธี ดังนี้²⁶

1. การกำจัดให้หมดไป (elimination) ซึ่งส่วนใหญ่จะใช้กำลังเป็นตัวกำจัด อันเป็นการใช้กำลังกายภาพโดยตรง (direct physical) เช่น ประหารชีวิต หรือเนรเทศออกจากประเทศหรือจำคุก เป็นต้น
2. การกระทำให้เกิดความเสียหาย (damage) เป็นวิธีการใช้อำนาจเพื่อให้อีกฝ่ายหนึ่งได้รับความเสียหายในด้านต่างๆ เช่น อาจจะเป็นการทำลายทรัพย์สินสมบัติ ทำลายชื่อเสียงหรือการใส่ร้าย เพื่อทำให้เกิดความเสียหายทั้ง ชื่อเสียงและเกียรติยศ เป็นต้น
3. การใช้อำนาจโดยการคุกคาม (threat) คือ การแสดงเจตนา หรือความตั้งใจที่จะทำให้อีกฝ่ายหนึ่งเห็นว่า ตนพร้อมที่จะกำจัดเขาให้หมดไป หรือทำให้เขาเสียหายได้
4. การติดสินบน คือการให้เงินทองหรือสิ่งของมีค่าต่างๆเพื่อให้เขาเห็นด้วยหรือยอมทำตามหรือขัดขวาง
5. การชักจูงโน้มน้าว (persuasion) เป็นการใช้อำนาจด้วยการใช้เหตุผล ข้อมูลที่เป็นจริง (ข้อเท็จจริง) เพื่อให้อีกฝ่ายหนึ่งเห็นด้วยจนยอมทำตามหรือไม่ขัดขวางการชักจูงด้วยการใช้สำนวนโวหารเพื่อให้เห็นตามก็เป็นการใช้อำนาจชนิดหนึ่ง หรือ การชักจูงโดยใช้เสน่ห์ดึงดูดหรือบุคลิกภาพอันเป็นที่ประทับใจ หรือศรัทธาก็เป็นการชักจูงชนิดหนึ่ง

²⁶ ชิตพล กาญจนกิจ , “การสร้างฐานอำนาจทางการเมืองของพลตำรวจเอกเผ่า ศรียานนท์”(วิทยานิพนธ์ปริญญารัฐศาสตรมหาบัณฑิตสาขาวิชาการปกครอง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย , 2539), หน้า 32.

6. การให้การศึกษาอบรม (education) คือการให้ความรู้ความเข้าใจ โดยอาจทำผ่านสื่อต่างๆ เช่น รัฐบาลของประเทศคอมมิวนิสต์ใช้หนังสือพิมพ์เป็นสื่อเผยแพร่อุดมการณ์คอมมิวนิสต์สู่ประชาชนเพื่อให้ประชาชนเข้าใจ และยอมรับลัทธิดังกล่าว เป็นต้น

จากที่กล่าวมาข้างต้นจะเห็นได้ว่าปัจจัยสำคัญ ที่เป็นตัวกำหนดว่าใครจะมีอำนาจทางการเมืองหรือไม่ ก็คือ หนึ่ง ทรัพยากรทางการเมือง และ สอง วิธีการใช้ทรัพยากรทางการเมืองนั้นสร้างฐานอำนาจทางการเมือง

ดังจะเห็นได้จาก การเลือกตั้งซึ่งเป็นกระบวนการที่สำคัญอันจะทำให้ผู้นำทั้งในระดับชาติและท้องถิ่น มีอำนาจทางการเมืองโดยชอบด้วยกฎหมาย ในการเลือกตั้งแต่ละครั้งผู้สมัครรับเลือกตั้งแต่ละคน จำเป็นต้องใช้ทรัพยากรทางการเมืองที่ตนมีอยู่ เช่น เงิน ทอง ชื่อเสียง และสื่อต่างๆ เป็นต้น เพื่อที่จะเปลี่ยนเป็นคะแนนเสียงให้ได้โดยวิธีการที่นำมาใช้ก็มีทั้งที่ถูกกฎหมายและผิดกฎหมายและเมื่อได้เข้ามามีอำนาจทางการเมืองแล้วก็จำเป็นต้องใช้อำนาจทางการเมืองของตนแสวงหาทรัพยากรทางการเมืองโดยคอร์รัปชันเพื่อทดแทนทรัพยากรที่ได้ไปใช้ในการเลือกตั้งและเพื่อเตรียมไว้ในการเลือกตั้งครั้งต่อไป ลักษณะเช่นนี้จึงเกิดขึ้นและกลายเป็นวงจรอยู่คู่กับการเมืองไทยมาจนถึงปัจจุบัน

แนวความคิดเกี่ยวกับการแลกเปลี่ยนผลประโยชน์

ตัวแบบการแลกเปลี่ยน (Exchange model) ของทฤษฎีนี้มี สมมติฐานสำคัญว่า มนุษย์แต่ละคนมีความต้องการอะไรหลายอย่างในชีวิต แต่ตัวเองไม่สามารถสนองความต้องการของตนด้วยตนเองทั้งหมดได้ จะต้องอาศัยผู้อื่นมาช่วยสนองความต้องการเหล่านั้นด้วยจึงจะครบ นอกจากนั้นมนุษย์แต่ละคนยังต้องการผลตอบแทนจากการแลกเปลี่ยนสิ่งต่างๆ ระหว่างกันให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ เมื่อมนุษย์ต้องการสิ่งต่างๆ จากผู้อื่นจึงต้องเข้าสู่ความสัมพันธ์หรือติดต่อกับผู้อื่น และเนื่องจากแต่ละคนต้องการผลประโยชน์ตอบแทนที่มากที่สุดจากสิ่งของตนนำไปแลกเปลี่ยนกับผู้อื่น จึงต้องสร้างกฎเกณฑ์หรือระเบียบแบบแผนในการแลกเปลี่ยนที่ดี มี

ความยุติธรรมขึ้น ความต้องการซึ่งกันและกันจึงทำให้เกิดความสัมพันธ์ระหว่างกัน กฎระเบียบ ที่ร่วมกันสร้างขึ้นจะควบคุมความประพฤติของกันและกัน กฎระเบียบ ที่อำนวยความสะดวก สูงสุดจะช่วยรักษาสัมพันธ์ภาพให้ดำรงอยู่ได้นานและมั่นคง²⁷

แนวความคิดนี้มาจากการทดลองของ B.F.Skinner ซึ่งได้ให้แนวความคิดที่ว่า พฤติกรรมของมนุษย์ ไม่แตกต่างจากสัตว์โลกชนิดอื่น ๆ กล่าวคือ จะคบหาสมาคมกันสนิทใกล้ชิด หรือไม่ขึ้นอยู่กับ การตอบสนองของความต้องการ และทำประโยชน์ช่วยเหลือกันและกันมากน้อยแค่ไหน เช่น การที่นกเอี้ยงเกาะอยู่บนหลังควายได้ ในขณะที่สัตว์อื่นทำไม่ได้ เพราะนกเอี้ยงจะคอยช่วยจิกกินแมลงที่มาเกาะรอบควนตามตัวควาย เป็นการตอบแทนควายที่ควายให้อาศัยเกาะหลัง หรือการที่เม่นทะเลยอมให้ฝูงปลาเล็ก ๆ ว่ายไปมาระหว่างขนของมัน ก็เพราะฝูงปลาจะช่วยกินแมลงตอนที่เกาะอยู่ตามขนเม่นเป็นการตอบแทน ในขณะที่ฝูงปลาเหล่านี้ก็จะได้รับความคุ้มครองจากเม่นด้วย ความช่วยเหลือกันและกันของสัตว์โลกดังกล่าวนี้ นับว่าเป็นลักษณะหนึ่ง ของการแลกเปลี่ยนช่วยเหลือซึ่งกันและกัน มนุษย์เราก็คงกัน ความต้องการผลประโยชน์นับว่าเป็นตัวกำหนดพฤติกรรมของคนที่อยู่ร่วมกัน และเมื่อมองกว้างออกไป ในระดับสังคม จะเป็นกระบวนการปฏิสัมพันธ์ (interaction process) กระบวนการดังกล่าวนี้ คือกระบวนการแห่งการแลกเปลี่ยนผลประโยชน์นั่นเอง

เช่นเดียวกับที่ Geerge Homans อธิบายไว้ว่า มนุษย์เราจะคบหาสมาคมกัน ใกล้ชิดหรือไม่ ก็ขึ้นอยู่กับ การตอบสนองความต้องการและทำประโยชน์ช่วยเหลือกัน และกัน ความต้องการผลประโยชน์จึงเป็นตัวกำหนดพฤติกรรมของคนที่อยู่ร่วมกัน ในด้านเศรษฐกิจ การสูญเสียผลประโยชน์ การได้รับรางวัล และการได้กำไร เป็นความรู้สึกสำนึกพื้นฐานในการคบหาสมาคม การกระทำอย่างใดอย่างหนึ่งที่ดี การบริการให้แก่อีกฝ่ายหนึ่งที่ดี คนเราก็จะแสดงพฤติกรรมต่อผู้อื่นซึ่งจะทำให้ตนเองได้รับประโยชน์มากที่สุด ถึงจะสูญเสียอะไรไปบ้างก็เป็นการสูญเสียเพียงเล็กน้อย ผล

²⁷ สัจญา สัจญาวิวัฒน์, ทฤษฎีสังคมวิทยา : เนื้อหาและแนวการใช้เบื้องต้น (กรุงเทพมหานคร : เจ้าพระยาการพิมพ์, 2531), หน้า 211-212.

จากการที่เราได้กระทำอะไรไปแล้ว คือ รางวัลหรือกำไรจำนวนมากจากผู้อื่น เป็นการตอบสนอง²⁸

ส่วน โจเซฟ กาลาสกีวิช (Joseph Galaskiewicz) อธิบายว่า การแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ และทรัพยากรนั้นจะเห็นได้ชัดเจนในระดับย่อย (microlevel) คือบุคคลและกลุ่ม เพราะกลุ่มย่อย ๆ ในสังคมก็เป็นส่วนรวมของสังคมทั้งหมด โดยศึกษาผ่านกระบวนการเลือกทางสังคม ของแต่ละบุคคลแต่ละคน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในโครงสร้างทางสังคม ซึ่งยึดแน่นอยู่กับการดำรงอยู่ของความแตกต่างทางอำนาจระหว่างบุคคลต่าง ๆ ในสังคมเดียวกัน หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งคือ บุคคลพยายามเพิ่มโอกาส ในชีวิตของตนเองให้มากขึ้นขณะเดียวกันก็พยายามลดโอกาสของคนอื่นลง²⁹

นอกจากนั้น ปีเตอร์ เอ็ม เบลลา (Peter M. Blau) ได้อธิบายความหมายของการแลกเปลี่ยน ผลประโยชน์ ว่าเป็นการกระทำโดยสมัครใจบุคคลที่ถูกจูงใจโดยผลตอบแทนที่ว่าคาดว่าจะได้รับจากผู้อื่น³⁰

ดังนั้นการแลกเปลี่ยนผลประโยชน์จึงเป็นกลไกอย่างหนึ่งที่ทำให้สายสัมพันธ์ระหว่างบุคคลดำรงอยู่ได้ และช่วยให้ข่ายของความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลดำเนินอยู่ภายใต้ความเสี่ยงและความไม่แน่นอน บุคคลไม่อาจแน่ใจได้ว่า จะได้รับบริการหรือรางวัลที่ให้แก่อีกผู้กลับคืนมา เพื่อลดอัตราความเสี่ยงและความไม่แน่นอน คนเราจึงต้องสร้างข้อผูกมัด (Obligation) และความเชื่อถือในสายสัมพันธ์ขึ้นมา ความเชื่อถือซึ่งกันและกันจะเพิ่มมากขึ้น ก็ต่อเมื่อคู่สัมพันธ์มีการสนองตอบข้อผูกมัดที่มีต่อกัน

²⁸ สุวิทย์ รุ่งวิสัย , พฤติกรรมการลงคะแนนเสียงเลือกตั้งของประชาชนในเขตอำเภอเมืองเชียงใหม่ 2526 (กรุงเทพฯ ๑ : เจ้าพระยาการพิมพ์ , 2528) , หน้า 13-14.

²⁹ Joseph Galaskiewicz , Exchange Networks and community politic (California : Sage Publications Ltd, 1979) , pp.13-16.

³⁰ Peter M. Blau , Exchange and Power In Social Life (New York : John Wiley & Sons , 1964) , p.91

และความเชื่อถือซึ่งกันและกันที่เพิ่มขึ้นจะทำให้สายสัมพันธ์ที่มีต่อกันแน่นแฟ้นยิ่งขึ้น ซึ่งมีข้อเสนอ 2 ประการสรุปได้ดังนี้³¹

1. เมื่อมีบุคคลหนึ่งที่มีการแลกเปลี่ยนผลประโยชน์กับอีกบุคคลหนึ่งมากขึ้น เขาย่อมรู้สึกว่าจะต้องตอบแทนผลประโยชน์ เป็นการลงทุนทางสังคมอย่างหนึ่งที่เรียกกันว่า “การพึ่งพาอาศัยใจไว้วางใจ” ซึ่งก่อให้เกิดความผูกพันที่มีต่อกัน (Commitment) และความผูกพันนี้ก็กลับมีส่วนช่วยส่งเสริมให้เกิดความเชื่อถือ และข้อผูกมัดทางใจ ที่มีต่อกันมากขึ้น ซึ่งจะ มีผลกระทบต่อพฤติกรรมในอนาคต
2. เมื่อบุคคลมีความผูกพันกับสายสัมพันธ์หนึ่ง ๆ มากเท่าใดเขาก็จะอุทิศเวลาและกำลังกาย กำลังใจมาเพื่อรักษาสายสัมพันธ์นั้นมากขึ้น อย่างไรก็ตามหากมีผู้ละเมิดข้อตกลงของการแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ บุคคลนั้นก็ จะถูกลงโทษ (Sanction)

ความสัมพันธ์ในเชิงแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ อาจนำไปสู่ความสัมพันธ์เชิงอำนาจได้ในกรณีที่ฝ่ายหนึ่งสามารถให้ผลประโยชน์ได้มากกว่า ในขณะที่อีกฝ่ายหนึ่งไม่มีสิ่งใดตอบแทนหรือตอบแทนได้น้อยกว่าก็อาจจะใช้วิธีการอยู่ได้ อำนาจ (compliance) เป็นการแลกเปลี่ยน นั่นคือ การที่ผู้มีทรัพยากรน้อยกว่ายอมอยู่ได้ อำนาจผู้ที่มีทรัพยากรมากกว่า อำนาจในลักษณะนี้หมายถึง การที่คนๆหนึ่งหรือกลุ่มหนึ่งสามารถให้รางวัลแก่ผู้ที่ปฏิบัติตามและลงโทษผู้ที่ไม่ปฏิบัติตามได้ ซึ่งเราสามารถจำแนกลักษณะการแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ได้ 2 ลักษณะคือ³²

³¹ Jonathan H.T. Vener , The Structure of Sociological Theory (Illinois : The Dorsey Press , 1962) , pp.245-246.

³² Doyle Paul Johnson , Sociological Theory (New York : John Wiley Sons , 1981) , pp.351-352.

1. การแลกเปลี่ยนทางเศรษฐกิจ

การสูญเสียประโยชน์การได้รับรางวัลและการได้กำไรเป็นความรู้สึกสำนึกพื้นฐานในการคบหาสมาคม การกระทำอย่างใดอย่างหนึ่งก็ดี การบริการให้แก่อีกฝ่ายหนึ่งก็ดี คนเราก็จะแสดงพฤติกรรมต่อผู้อื่นที่ซึ่งจะทำให้ ตนเองได้รับผลประโยชน์มากที่สุด ถึงจะสูญเสียอะไรไปบ้างเป็นการ สูญเสียเพียงเล็กน้อย ผลตอบแทนจากการที่เราได้กระทำอะไรไปแล้วก็คือรางวัล หรือกำไรจำนวนมากจากผู้อื่นเป็นการตอบสนอง

2. การแลกเปลี่ยนด้านสังคม

การคบหาสมาคมกันระหว่างผู้ใหญ่กับผู้ย่อย ผู้ปกครองกับผู้อยู่ใต้การปกครองเป็นการแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ทางสังคม เช่นตำแหน่งหน้าที่ เกียรติยศ ชื่อเสียง ซึ่งผู้ย่อยได้รับ ก็เป็นการแลกเปลี่ยนกับการสวามิภักดิ์ ความจงรักภักดีต่อผู้ใหญ่ ซึ่งให้สถานภาพที่สูงขึ้นแก่ตน ในทางตรงข้าม ผู้ใหญ่ก็ได้รับความยกย่องความจงรักภักดีเป็นการตอบแทน

และจากทฤษฎีการแลกเปลี่ยนผลประโยชน์นี้ทำให้เราสามารถมองเห็นภาพของการปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้กระทำทั้งสองฝ่ายว่า มีฝ่ายเริ่มและฝ่ายตอบแทน มีได้มีเสีย เช่น การเข้าใจความสัมพันธ์เช่นนี้ จึงมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการเข้าใจสังคมต่างๆ ไป เพราะว่าไม่ว่าจะเป็นพฤติกรรมทางสังคมและทางการเมืองการปฏิสัมพันธ์ ของการแลกเปลี่ยนจะต้องถูกกำหนดโดยรูปแบบนี้ทั้งสิ้น

ลักษณะของการแลกเปลี่ยนดังกล่าวนี้ ไม่ได้เป็นการแลกเปลี่ยนระหว่างปัจเจกบุคคลเท่านั้น หากแต่ขยายความไปถึงการกระทำหน้าที่ที่เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวมซึ่งถือว่าเป็นการแลกเปลี่ยนที่กว้างไกลออกไปในระดับสังคม (collectivistic orientation of society) และอาจนำมาศึกษาพฤติกรรมการลงคะแนนเสียงเลือกตั้งได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งกับการเลือกตั้งยุคปัจจุบันของไทย ยกตัวอย่างเช่น ผู้สมัครรับเลือกตั้งบางคนจะจัดตั้งหัวคะแนน หรือหัวคะแนนออกไปพบปะกับประชาชนในเขตเลือกตั้งเพื่อหาคะแนนเสียงแทนตน ในลักษณะเช่นนี้จะเกิดการแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ระหว่างกันขึ้นกับความสัมพันธ์ของบุคคล 3 ฝ่ายดังกล่าว คือ ผู้สมัครรับเลือกตั้งตัว แทนหรือหัวคะแนนของผู้สมัคร และประชาชนผู้มีสิทธิออกเสียงเลือกตั้ง ผู้สมัครรับเลือกตั้งอาจจะต้องจ่ายเงินจำนวนหนึ่ง หรือสิ่งของบางประเภท เช่น เครื่องอุปโภค

บริโภค ซึ่งในที่นี้อาจเป็นอาหาร รถจักรยาน รถจักรยานยนต์ หรือรถยนต์ เป็นต้น เพื่อเป็นการตอบแทนให้กับตัวแทนหรือหัวคะแนนของคุณ

ขณะที่ตัวแทนหรือหัวคะแนนทั้งหลายต้องทำหน้าที่ตอบแทนผู้สมัครรับเลือกตั้ง โดยการหาคะแนนเสียงให้ นับตั้งแต่มีการออกไปพบพูดคุย กับผู้มีสิทธิเลือกตั้ง การควบคุมคะแนนเสียงในบางหน่วยเลือกตั้ง การโฆษณาประชาสัมพันธ์ ให้กับประชาชนให้รู้จักผู้สมัครรับเลือกตั้ง ในขณะที่เดียวกันบรรดาหัวคะแนน ซึ่งอาจจะทำหน้าที่เป็นตัวแทนของผู้สมัคร ก็จะต้องตอบแทนผู้มีสิทธิออกเสียงเลือกตั้ง ซึ่งลงคะแนนเสียงเลือกตั้งให้กับผู้สมัครที่ตนทำงานหาเสียงให้ โดยการมอบเงินให้จำนวนหนึ่ง หรืออาจเป็น ข้าวของบางอย่าง เช่น น้ำปลา อาหารแห้ง หรืออื่น ๆ ตามที่เห็นสมควร หรือตามที่ตกลงกันไว้ก่อนกับผู้สมัครรับเลือกตั้ง สิ่งเหล่านี้จะเห็นได้ว่าการที่ผู้สมัครรับเลือกตั้งจะสามารถได้รับชัยชนะในการเลือกตั้ง หรือได้รับคะแนนเสียงเป็นจำนวนมาก ตลอดจนสามารถที่สร้างฐานอำนาจได้มากแค่ไหน จึงขึ้นอยู่กับความสัมพันธ์ระหว่างผู้สมัครรับเลือกตั้งเอง บรรดาตัวแทน หรือหัวคะแนน และประชาชนผู้มีสิทธิเลือกตั้งทั่วไป เช่นเดียวกัน บางกรณีการที่จะได้รับชัยชนะในการเลือกตั้งนั้นจำเป็นต้องขึ้นอยู่กับการแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ กับผู้สมัครด้วยกันเอง เพราะนอกจากจะต้องพึ่งพาอาศัยทางการเงิน หรือทางด้านอื่นๆ เป็นต้น สิ่งเหล่านี้ล้วนแต่เป็นความสัมพันธ์ ที่ขึ้นอยู่กับการมีผลประโยชน์แลกเปลี่ยนตอบแทนกันและกัน กล่าวคือถ้ามีผลประโยชน์ ตอบแทนกันมากจนพอใจความสัมพันธ์ก็จะเป็นไปได้ด้วยดี แต่ถ้าผลประโยชน์แลกเปลี่ยนกันน้อย เกินไป ความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นก็อาจจะไม่ดี หรือห่างเหิน ไม่ราบรื่นได้เช่นกัน

จากรายละเอียดของทฤษฎีที่กล่าวมาข้างต้นนั้น ทำให้สามารถอธิบายถึง การสร้างฐานอำนาจทางการเมืองของกลุ่มสันติธรรมในเทศบาลนครปฐมได้เป็นอย่างดี เนื่องจากกลุ่มการเมืองท้องถิ่นนั้น คงเสมือนกับพรรคการเมืองในระดับชาติ ซึ่งจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องสร้างฐานอำนาจทางการเมือง และเพื่อที่จะรักษาฐานคะแนนเสียงของคนไว้ให้ได้ยาวนาน และมั่นคงที่สุด และแน่นอนที่ว่าเราไม่สามารถที่จะหลีกเลี่ยงในการที่จะกล่าวถึง เกี่ยวกับเรื่องการให้การอุปถัมภ์ และการแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ เพื่อที่เข้าใจถึงภาพของการสร้างฐานอำนาจทางการเมืองได้ชัดเจน